

II.

Na koncu še beseda o ponatisu *Zbranih del slovenskih pesnikov in pisateljev*. Medtem ko vsak drugi dan kak družinski član prejme prospekt Mladinske knjige za knjigo Ljubezen in spolnost (tudi 4-letni otrok), za Walta Disneya in druge, (menimo, da bi 1 prospekt na 1 družinski naslov zadoščal) in je torej ponudba Mladinske knjige nadvse komercialna, pa je ponudba nacionalnega programa Državne založbe Slovenije prav nasprotno skromna! Medtem ko je torej – kot je prav – Mladinska knjiga vsiljiva, smo pri Državni založbi vsiljivi mi, kupci, založba pa nas na vse načine »odganja«. Našim otrokom in vnukom želimo (kot dediščino) naročiti več izvodov zbirke Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev, pa po dvomesečnem trudu še danes nimamo pravega prospekta ali kakega zagotovila, da se bodo potrudili izdati 150 knjig vsaj v 10 do 15 letih.

Kako naj nas Jugoslavija in svet spozna ter spoštuje, če se ne predstavimo kot kulturni narod, kar smo!? (Po tej enciklopediji, /ki sicer tudi ni najbolj kvalitetna/, smo najmanj kulturni v SFRJ). *Želimo, da bi se vsi vplivni »dejavniki« v Sloveniji (tudi SAZU) zavzeli za primerno oblikovanje obveznih in neobveznih šolskih učbenikov, oddaj in programov, da bi preprečili podobne spodrsaljaje, kot je enciklopedija*. Da nam v prihodnje ne bodo v imenu napačnega »prežemanja (?) jugoslovanskih kultur« in v imenu koncepta »Zajedničke stručne knjige« (ki terja 70% usklajenost učnih vsebin v SFRJ in za katerega slovenski RKVI meni, da je z normativnega, vsebinskouredniškega in ekonomskega vidika dobra podlaga?) skozi prste uhajale neprimerne knjige in oddaje. Prav naš otroški leksikon je pokazal, kaj lahko pričakujemo, če ne bi skrbno sodelovali.

Priložnost za razširjanje slovenske kulture pa so tudi prihodnje Plečnikove razstave v Evropi, svetovni kongres v Ljubljani in drugo. Za ta namen in za prevode ter razširjanje del slovenskih pesnikov in pisateljev bi se mogoče kazalo opreti tudi na kako obliko (Trubarjevega ali drugačnega) javnega samoprispevka (?)

Želimo, da se zavzamete tudi za načrtno in permanentno razširjanje »celostne podobe« Slovenije in vednosti o slovenski kulturi v Jugoslaviji, slovenskem kulturnem prostoru in svetu!

Glosa

»Slep je, kdor se s petjem ukvarja,
Kranjec moj mu osle kaže;
pevcu vedno sreča laže,
on živi, umrje brez d'narja.«

(F. Prešeren: Glosa, 1834)

Minilo je 153 let, odkar je »oče naroda« napisal gornje verze in v teh stotriinpetdesetih letih jih je najbrž slovenski pesnik, pisatelj, slikar, skladatelj ali igralec stoinstotisočkrat ponovil; največkrat plašno in natihoma, včasih pa tudi na ves glas. Med NOB so slovenski partizani imenovali svoje

brigade (tudi) po pesnikih in pisateljih in prenekatero zgodbo smo brali ali slišali o borcih, ki so previharili viharje s Prešernom v prsnem žepu ali nahrbtniku. Po zmagi je nova oblast po eni strani zahtevala zvestobo idejnim in estetskim načelom, ki niso ravno v prid umetnosti, po drugi strani pa je vendarle kazalo, kot da se zaveda vrednosti umetniškega dela in da je pripravljena umetnika za njegovo delo ustrezno plačati. Sčasoma pa je cena umetniškega proizvoda in kulture v celoti hudo padla. Govorili smo že o naravnost sramotnih honorarjih, o človeka nedostojnih življenjskih razmerah posameznih kulturnih delavcev, primerjali nekdanje »avstro-ogrske« in »gnilujugoslovanske« honorarje s tistimi, ki smo jih dobivali mi in celo zavidali Gregorčičem in Cankarjem njihove boljše dohodke. V zadnjih letih pa se je kljub hudi gospodarski krizi, ki gotovo ni zasluga kulture in kulturnih delavcev, temveč je legitimen dosežek vztrajnega prizadevanja drugih »struktur«, na Slovenskem vsaj v tem pogledu nekaj poudarilo. Seveda še vedno ne moremo trditi, da imamo za kulturo dovolj denarja. Navsezadnje vsi vemo, da morajo založbe, gledališča in druge kulturne inštitucije krčiti svoje programe. Toda zdelo se nam je, da je vsaj življenjski minimum vendarle zagotovljen, in da smo zlasti z izenačevanjem osebnih dohodkov v kulturi z osebnimi dohodki v gospodarstvu še največ storili za priznanje pomembnosti kulture. Pa nas je kaj kmalu spet udarila po glavi država in nas opozorila, kot že nekajkrat v zadnjih letih, da je kljub parolam o admiranju države, ki so jih pred desetimi in več leti tako vztrajno ponavljali, da so nas že bolela ušesa, v resnici nesmrten in neštetoglav zmaj, ki mu nemudoma zrastejo tri nove glave, če mu morda kdo eno samo oprasne. Pred meseci je ZIS predlagal, skupščina SFRJ pa izglasovala dva zakona, ki grozita slovenski (in gotovo tudi kulturam drugih naših narodov in narodnosti) z najbrž usodnim pomanjkanjem. Gre za zakon o celotnem prihodku in odhodku in Zakon o začasni prepovedi razpolaganja z delom družbenih sredstev družbenopolitičnih skupnosti in samoupravnih interesnih skupnosti družbenih dejavnosti za uporabo v letu 1987. Drugi sodi v zdaj že dolgo vrsto tako imenovanih intervencijskih zakonov, ki jih lahko obtožimo celo neke vrste legalizirane kraje denarja ali vsaj zaseganja in preusmerjanja denarja, ki so ga delavci s prispevki iz bruto osebnih dohodkov namenili za te dejavnosti (kajti, čeprav SISI ne smejo uporabiti tega denarja, ga delavcem ni doslej še nikoli nihče vrnil). Prvi zakon pa je za kulturo še nevarnejši. Odreja namreč tudi, da se bodo poslej sredstva za kulturo in še nekatere družbene dejavnosti zbirala samo iz prispevkov delovnih organizacij, ki poslujejo z dobičkom. Veljati pa naj bi ta zakon začel s prvim julijem letos. Prvi izračuni strokovne službe KSS kažejo, da se bodo z uveljavitvijo teh določb sredstva za kulturo v Sloveniji zmanjšala za približno 48%. To pomeni le malo manj kot kulturni genocid.

Ob takšnih zakonih se najbrž slehernemu mislečemu Slovencu in ne le kulturnemu delavcu zastavlja nekaj za slovenski narod temeljnih vprašanj. Najprej vprašanje o narodovi suverenosti, ki naj bi nam bila vsaj na nekaj omejenih področjih zagotovljena tudi z zvezno ustavo, čeprav smo ob predlogih za ustavne spremembe znova priče prizadevanju po omejitvi področij suverenosti republik oziroma narodov. V to suverenost je doslej sodilo tudi to, da so smeli in mogli narodi (republike) po lastni presoji in v skladu z lastnimi potrebami in tradicijami neodvisno urejati življenje na področju kulture in izobraževanja. Če pa naj bi narodi področje kulture in izobraže-

vanja dejansko samostojno organizirali in upravljali, potem nujno morajo imeti pravico, da tudi finansiranje teh področij organizirajo samostojno; to velja tako za način zbiranja sredstev kot za planiranje vsote in za razporejanje sredstev. S tem ne zanikam možnosti, da se lahko republike dogovorijo za določena skupna okvirna načela, ki pa ne bi smela nikogar omejevati, kaj šele nasilno izenačevati, kajti tudi želje, potrebe in možnosti glede na različne tradicije in različne materialne in druge pogoje niso enake. Če republika oziroma narod te pravice nima, je govoričenje o suverenosti zgolj lepa laž. Za Slovence sta oba zakona, predvsem Zakon o celotnem prihodu in dohodku (v tistih njegovih določilih, ki zadevajo naše področje), nesprejemljiva in najbrž bi bilo res treba zastaviti tudi vprašanje o odgovornosti slovenskih delegatov, ki so za tak zakon in s tem tudi za ta določila glasovali. Isto velja tudi glede odgovornosti pristojnih družbenopolitičnih organizacij, ki bi morale pravočasno opozoriti na uničevalne posledice takšnih določil.

Po drugi strani pa se v zvezi s tem zakonom in tudi v zvezi z mnogimi drugimi, ob katerih tudi popolni pravni in politični laiki ugotavljajo, da so neučinkoviti ali celo škodljivi, v zvezi z mnogimi takimi, ki jih sprejemamo in ne uveljavljamo, ker so slabi, in v zvezi z onimi, pri katerih državno-upravni organi (zlasti ZIS) trmasto vztrajajo, čeprav je vsakomur jasno, da so tako rekoč škodljivi (npr. veljavni devizni zakon), zastavlja še eno temeljno vprašanje o demokraciji v Jugoslaviji. V sleherni normalni, torej demokratični državi po svetu so v ustroj države same vgrajene institucije, ki neodvisno od politike (strank, ideologij, vlad itn.) nadzorujejo tudi delovanje države. Gre za najrazličnejše službe in inštitucije od sodstva do sindikatov, strokovnih organizacij, znanstvenih inštitutov itd. Pri nas takšnih neodvisnih inštitucij, ki bi imele kakršnokoli moč in veljavno besedo, ni. Zadnji proces proti Paragi v Zagrebu je dokazal predvsem to, da o krivdi ali nekrivdi ljudi, ki so obtoženi političnega delikta, odločajo politične strukture in politični žurnalisti, ne pa neodvisno sodstvo. Takšno sodno farso je še v kinu težko pogosto videti. Prav v zadnjem času smo imeli tudi priložnosti prebirati polemike o ljudeh, ki so dobili visoke položaje v sodni hierarhiji, ne da bi imeli osnovne strokovne pogoje za to; dobili so jih najbrž zavoljo svojih »političnih« zaslug. V gospodarstvu imamo težave zato, ker še vedno urejamo to področje predvsem po ideoloških in političnih predsodkih, ne pa po gospodarskih zakonitostih. Tudi glavna ovira za razmah drobnega gospodarstva, ki v razvitem svetu prinaša po 40 in več odstotkov nacionalnega bruto dohodka, so ideološko-dogmatski zadržki, kajti drobnogospodarstvo je najbolj učinkovito, če temelji na zasebni lastnini, iniciativi in organizaciji in upravi. Sindikat je v večini primerov pri nas to le po imenu, v resnici pa se ukvarja z marginalnimi vprašanji delavskega standarda oziroma pomeni še eno torišče samoreproduciranja ideologije. To pa pomeni, da v vseh inštitucijah in strukturah, ki bi morale delovati korektivno in ki bi morale tudi ob zakonskih predlogih opozarjati na njihove možne dobre in slabe posledice, sedijo ljudje, ki mislijo enako (politično in ne gospodarsko, znanstveno, kulturno) kot tisti, ki zakone predlagajo. Kje se pravzaprav oblikujejo osnove naše politike (tudi gospodarske, kulturne, šolske, znanstvene, razvojne itd.)? Oblikujejo se v forumih. Državni organi, v katerih delujejo ljudje, ki so tudi člani teh forumov, pa potem skušajo te smernice realizirati skozi zakone, odloke itn. Že država kot upravno-poli-

tična struktura bi morala biti neodvisna od kakršnihkoli forumov in ideologije, še bolj pa velja to za prej omenjene inštitucije. Žal so tudi te v celoti odvisne, kadri v njih pa izbrani po načelu ideološko-politične pripadnosti namesto po načelu strokovne usposobljenosti. Ker je tako, seveda nujno prihaja do takšnih zakonov, kot sta oba navedena sporna zakona (v posameznih določilih). Preteklost nas seveda uči, da bo vodstvo države najbrž nekaj časa vztrajalo pri svojem in v tem času se bo mukoma izoblikovani sistem financiranja in organiziranja kulturnega življenja v republiki sesul in na njegovih ruševinah se bo oblikoval nov, nato bo ZIS hladnokrvno predlagal nov zakon, ki bo spet vse porušil, za posledice pa ne bo odgovarjal nihče; kot nihče ne odgovarja za zgrešene investicije, za zadolževanje v tujini ali za posledice dogmatizma in sektaštva v onemogočanju drobnega gospodarstva itd. Celo odlikovanja in višje funkcije dobivajo za svoje politične zasluge ljude, ki so nedvomno krivi za hude napake v preteklosti. To pa potrjuje sum, da napake niso naključne in ne posledice človeškega dejavnika, temveč so pravzaprav del sistema.

Tone Peršak